Eindrapport
Pilot PROMIS

Project motiveringsverbetering in strafvonnissen

26 mei 2005

de Rechtspraak

Project PROMIS is onderdeel van

Programma
Strafsector 2006

Eindrapport
Pilot PROMIS

Project motiveringsverbetering in strafvonnissen

26 mei 2005

Inhoud

Voorwoord

PROMIS staat voor Project motiverings-verbetering in strafvonnissen[1], en is een project dat door de strafsectoren van de rechtbanken Almelo, Arnhem, Utrecht, Zutphen, Zwolle en de strafsector van het gerechtshof te Arnhem gezamenlijk in de jaren 2004 en 2005 is uitgevoerd.

Het doel van PROMIS is om bij een gelijkblijvende inzet van mensen en middelen te komen tot een betere bewijs- en strafmotivering en daarmee tot een betere communicatie tussen de strafrechter, betrokkenen en uiteindelijk de samenleving als geheel.
De verbetering in de strafvonnissen wordt getracht te bereiken in een andere opzet van de motivering van:
- de bewezenverklaring en/of (deel)vrijspraak
- de strafsoort en strafmaat.

Motivering op maat
Het gaat om een 'motivering op maat'. De opmaat hiervan is terug te vinden in de discussie ter terechtzitting onder de betrokkenen als de verdachte, de raadsman en het openbaar ministerie. Bij een bekennende verdachte, bijvoorbeeld, kan voor wat betreft de motivering van de bewezenverklaring volstaan worden met een opsomming van de bewijsmiddelen. Naarmate er echter meer gefundeerd verweer wordt gevoerd is in aanvulling op de wettelijke en jurisprudentiële vereisten nadere motivering noodzakelijk.

Resultaat
Het resultaat van de pilot van PROMIS ligt nu voor u. De pilot is enerzijds intern, binnen de gerechten, op werklast en kwaliteit en anderzijds – daar ligt ook het accent – extern louter op kwaliteit geëvalueerd door een onafhankelijke toetsingscommissie. Zij heeft in haar beoordeling ook mee laten wegen de resultaten van een enquête onder de betrokken leden van het openbaar ministerie en onder de betrokken advocaten.

In dit rapport vindt u in hoofdstuk 1 de conclusies en aanbevelingen van de projectgroep, in hoofdstuk 2 de opzet van het project, en in de overige drie hoofdstukken een overzicht van de belangrijkste bevindingen uit de drie evaluaties.

[1] Met 'vonnissen' worden veelal ook de arresten van het gerechtshof Arnhem bedoeld. Met name in hoofdstuk 5 (Evaluatie van de PROMIS toetsingscommissie) wordt onderscheid gemaakt tussen vonnissen en arresten.

Geslaagd
Of het project wel of niet geslaagd mag heten, is ter beoordeling van de gerechtsbesturen van de rechtbanken en van het hof, maar ook van het Landelijk Overleg Voorzitters Strafsectoren (LOVS). Van de gerechtsbesturen respectievelijk het LOVS hangt het af of PROMIS een ‘follow up’ zal krijgen. Voor de leden van de projectgroep en de daaronder ressorterende werkgroepen is het project in ieder geval al succesvol geweest, omdat – na jaren waarin de aandacht voornamelijk uitging naar verhoging van efficiency – weer oog was voor verbetering van de kwaliteit van de strafrechtspraak.

Bedankt
Nadrukkelijk wil ik een ieder bedanken die zich voor dit project heeft ingezet. Deze dank geldt vooral alle rechters, raadsheren en secretarissen die zich extra inspanningen hebben getroost om de PROMIS vonnissen en arresten te wijzen, ook voor de onvolprezen toetsingscommissie, de adviseurs van de Raad voor de Rechtspraak en de adviseur van Prisma die meegeholpen heeft om dit rapport het levenslicht te laten zien. Natuurlijk was het project niet mogelijk geweest indien de gerechtsbesturen, de opdrachtgever en het openbaar ministerie bij de gerechten niet de kans hadden geboden om de pilot van PROMIS te laten ‘draaien’.

Een extra dank is mijnerzijds op haar plaats aan de projectsecretaris, mr. S.G.M. Schellekens en project-medewerker mr. J.J.H. van Laethem, zonder hun onophoudelijke steun zou het PROMIS project geen kans van slagen hebben gehad.

Het eindverslag waarin de rapportages zijn opgenomen waarnaar in de hoofdstukken 3, 4 en 5 wordt verwezen, is op aanvraag verkrijgbaar bij de projectsecretaris.

J.A. Coster van Voorhout,
projectleider
(Raadsheer gerechtshof Arnhem)

1 Conclusies en aanbevelingen van de projectgroep

1.1 Conclusies

De projectgroep komt tot twee algemene conclusies, gebaseerd op enerzijds de doelstelling van het project (hoofdstuk 2) en anderzijds de drie evaluaties als vermeld in de hoofdstukken 3 (rechtbanken en hof), 4 (professionele partijen) en 5 (toetsingscommissie).

Een inhaalslag ten aanzien van kwaliteitsverhoging

De eerste conclusie is dat, met extra inzet van mensen en middelen en werkend volgens de PROMIS werkwijze, een duidelijke verhoging aan kwaliteit bereikt wordt. De projectgroep is dan ook van mening dat – zoals met name de conclusies en adviezen van de toetsingscommissie aangeven – in deze een noodzakelijke kwaliteitsinhaalslag door verbetering van de bewijs- en strafmotivering te maken valt.

Extra inzet van mensen en middelen

De tweede conclusie luidt dat de doelstelling niet bereikt is, immers stelde het project zich ten doel om bij *gelijkblijvende inzet van mensen en middelen* te komen tot een betere motivering van de bewijs- en strafmaatbeslissingen en uit de pilot is naar voren gekomen dat slechts met een extra, structurele inzet van beide de beoogde kwaliteitswinst in de vonnissen en arresten bereikt kan worden.

1.2 Aanbevelingen

Gezien de kwaliteitswinst die in alle drie evaluaties (zie hoofdstukken 3, 4 en 5) zijn terug te vinden, verdient het project een vervolg. Tot nu toe hebben de rechtbanken binnen het ressort Arnhem, de rechtbank Utrecht en het hof Arnhem aan de ontwikkeling van een motiveringsmodel en aan de daarop volgende pilot meegedaan. Een vervolg van PROMIS dient naar de mening van de projectgroep uitgebreid te worden naar de overige ressorten, opdat landelijk volgens hetzelfde model gewerkt kan worden. Het ligt daarom voor de hand het LOVS te verzoeken om de resultaten van het project landelijk in te voeren. Daarbij dienen tevens de recente wetswijzigingen[2] te worden betrokken, met name daar waar het gaat om het responderen op de zogenaamde uitdrukkelijk onderbouwde standpunten van de zijde van de verdachte en van het O.M[3].

[2] Wet van 10 november 2004 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering strekkende tot aanpassing van de eisen te stellen aan de motivering van de bewezenverklaring bij een bekennende verdachte (Stb. 2004, nr.580, 29255).
[3] Zie het sinds 1 januari 2005 vigerend artikel 359, tweede lid van het Wetboek van Strafvordering.

Van groot belang is de financiële en personele consequenties te trekken uit het feit dat de interne evaluaties uitwijzen dat de PROMIS werkwijze structureel een extra tijdsinvestering vergt van secretarissen, rechters en raadsheren. Een eerste voorwaarde voor het landelijk invoeren van deze werkwijze is dan ook het ter beschikking stellen van extra middelen door de Raad voor de Rechtspraak. Alleen indien dat laatste kan worden gegarandeerd, is het ontwikkelen van een landelijk vervolg op PROMIS zinvol te achten.

2. Opzet van het project

2.1 Doelstelling

Het *Project motiveringsverbetering in strafvonnissen,* kortweg PROMIS, stelt zich ten doel een methode te ontwikkelen waarbij de motivering van vonnissen kan worden verbeterd zonder dat dit gepaard gaat met veel extra werk. In de praktijk betekent dit dat er extra tijd wordt bespaard door het niet meer uitwerken van bewijsmiddelen door de rechtbanken en dat deze tijdwinst vervolgens wordt ingezet voor verbetering van de bewijs- en strafmotivering.

Doel van het project is te komen tot één uniforme werkwijze waarin de bewijs- en strafmaatbeslissingen beter worden gemotiveerd. Daartoe is een model met richtlijnen voor de bewijs- en strafmotivering, kortweg het model B&S, ontwikkeld (zie bijlage). Dit model is bedoeld als aanvulling op de huidige wettelijke en jurisprudentiële motiveringseisen waaraan ieder vonnis moet voldoen. In het kader van PROMIS is er ook naar gestreefd de beslissing begrijpelijk te maken voor verdachten, andere betrokkenen als slachtoffers, de ketenpartners, de rechtbankverslaggevers en de samenleving als geheel. Zonodig zal de rechter in de motivering verder gaan dan de wet en de eisen op grond van de jurisprudentie. Aan de beoogde kwaliteitsverbetering lijkt ook een interne drijfveer ten grondslag te liggen.

2.2 Opzet

De pilot bestond uit een kleinschalige proef die tot doel heeft het model B&S in de dagelijkse praktijk van de gerechten te testen en de gevolgen voor de werklast in te schatten. Per gerecht nam minimaal een enkelvoudige en een meervoudige kamer deel. Duur van de pilot was drie maanden.

PROMIS is een gezamenlijk initiatief van de strafsectoren van de rechtbanken Almelo, Arnhem, Utrecht, Zutphen en Zwolle en de strafsector van het gerechtshof Arnhem. De rechtbank Utrecht valt officieel buiten het ressort maar is toch bij het project betrokken omdat het hoger beroep van strafvonnissen uit Utrecht sinds enige tijd door het gerechtshof Arnhem wordt afgedaan. PROMIS valt binnen het Programma Strafsector 2006. Dit programma streeft naar een doelmatiger strafproces en wil de kwaliteit van de rechtseenheid binnen de strafrechtspraak verbeteren.

2.3 Toetsing

Een belangrijk onderdeel van het project is het toetsen van de kwaliteitsverbetering van de PROMIS vonnissen. Onderzocht is of toepassing van het nieuwe model B&S in de praktijk meerwaarde heeft boven de 'oude' wijze van motiveren, welke extra inspanning er tegenover staat en of landelijke invoering is aan te bevelen.

De toetsing valt uiteen in drie onderdelen:

1. Een evaluatie door de betrokken gerechten. Daarbij is vooral gekeken naar de mening van betrokkenen zelf. In hoeverre vinden zij dat de vonnissen verbeterd zijn en in hoeverre heeft men de PROMIS werkwijze als lastenverzwaring ervaren?
2. Een tevredenheidsonderzoek onder officieren van justitie en advocaten. Daarbij is onderzocht in hoeverre de PROMIS werkwijze als een kwaliteitsverbetering is ervaren en in hoeverre die kwaliteitsverbetering het appèlgedrag heeft beïnvloed.
3. Evaluatie van het model B&S door een groep van onafhankelijke deskundigen. Deze toetsingcommissie heeft de kwaliteit van de PROMIS vonnissen beoordeeld en de kwaliteit van de vonnissen oude en nieuwe stijl met elkaar vergeleken.

3. Ervaringen van de gerechten

In het streven naar een doelmatiger strafproces is de gedachte ontwikkeld dat rechtbanken forse tijdwinst kunnen boeken wanneer zij bij hoger beroep het klassieke uitwerken van de bewijsmiddelen achterwege laten. De stapels appèllen die op uitwerking liggen te wachten, slinken als alleen het proces-verbaal nog maar hoeft te worden uitgewerkt. Dit kan tijdwinst opleveren voor de betrokken gerechtssecretarissen en rechters en daarnaast leiden tot een verkorting van de doorlooptijden in strafzaken. Deze tijd kan worden besteed aan verbetering van de motivering van de beslissingen.

De betrokken gerechten hebben zich in de evaluatiefase vooral gericht op de toetsing van de kwaliteitsverbetering van vonnissen en de toetsing of de werkwijze volgens B&S al dan niet leidt tot een hogere werklast.

De vijf rechtbanken en het gerechtshof hebben elk individueel de werkwijze B&S geëvalueerd. De rechtbanken hebben dit gedaan met een evaluatieformulier waarin aan secretarissen en rechters vragen worden gesteld over:
- de duidelijkheid van het model B&S
- de geconstateerde verschillen in werkwijze (PR en MK)
- het geraamd tijdsbeslag (PR en MK)
- eventuele kwaliteitsverbetering (PR en MK)
- voorwaarden voor het sectorbreed invoeren van B&S.

3.1 Resultaten rechtbanken

- De rechters en de griffiers in de rechtbanken vonden het model B&S voldoende duidelijk om op basis daarvan de PROMIS vonnissen te wijzen.

- In PR-zaken is nauwelijks sprake van een verschil in werkwijze geconstateerd.
  In MK-zaken is er een substantieel verschil. In vrijwel alle gevallen gaat het om een verandering in of de voorbereiding van de zaak, of in de beraadslaging of in de uitwerking van het vonnis. Deze lijken zich enigszins als communicerende vaten tot elkaar te verhouden. Ergens in het traject moet de extra investering die het motiveren vergt, worden gedaan. De werkwijze volgens B&S eist in sommige gevallen een verdergaande voorbereiding van de griffier (deze voorbereiding geeft echter steun aan de uitwerking van het vonnis).

- Aangezien er nauwelijks sprake is van een verschil in werkwijze in PR-zaken, is het extra tijdsbeslag dat het model B&S legt op de voorbereiding en zittingen klein. In MK-zaken is dit anders. In vier van de vijf rechtbanken vindt men dat de werkwijze volgens het model B&S per zaak en dus per zitting extra tijd neemt en dat dit tijdsbeslag structureel is. Het extra tijdsbeslag wordt slechts *gedeeltelijk* gecompenseerd door het niet uitwerken van de bewijsmiddelen. Gemiddeld genomen komt men uit op een extra tijdsinvestering van vier uur per zaak, verspreid over voorbereiding, zitting, raadkamer, uitwerking en uitspraak[4]. De tijdwinst die men boekt bij het eventueel uitwerken van een appel is hierin verdisconteerd. De vier extra uren worden in sommige rechtbanken meer door secretarissen ingevuld, in andere nemen rechters een groter deel voor hun rekening.

- De doelstelling om *met gelijkblijvende middelen* betere vonnissen te schrijven is volgens de rechters en secretarissen die met het model B&S hebben gewerkt, niet gehaald. De extra tijd besteed aan de bewijs- en strafmotivering wordt onvoldoende gecompenseerd door het niet uitwerken van de bewijsmiddelen. Tegelijkertijd acht men de extra tijdsinvestering structureel. Hoewel een rechtbank en het hof hier en daar spreken van onwennigheid als mogelijke oorzaak van kleine extra tijdsinvesteringen tijdens de pilot, is men eensgezind van opvatting dat het uitgebreider motiveren structureel meer tijd zal blijven kosten.

- Interessant is daarom het oordeel over de eventuele kwaliteitsverbetering. In PR-zaken is de kwaliteitsverbetering alleen merkbaar in de enigszins verbeterde explicitering van het vonnis naar derden. Er is weinig tot geen verbetering merkbaar in de interne controlefunctie en de discussie ter zitting. In MK-zaken zijn globaal genomen (over vier rechtbanken) de volgende verbeteringen merkbaar:
  - de interne controlefunctie is enigszins verbeterd
  - de weergave van de discussie ter zitting is nauwelijks tot enigszins verbeterd
  - de weergave van de discussie in de raadkamer is enigszins een verbetering
  - de explicitering naar derden vormt een substantiële verbetering.

- Ten slotte zij opgemerkt dat het oordeel van rechters over de kwaliteitsverbetering onderling verschilde. In de rechtbank Utrecht bijvoorbeeld, waren er rechters die vonden dat de nieuwe werkwijze niet of nauwelijks leidde tot een betere interne controle of betere weergave van discussies op zitting of in de raadkamer. Tegelijk waren er andere rechters die vonden dat de werkwijze juist wel leidde tot een substantiële kwaliteitsverbetering. Wat de oorzaak is van deze verschillen is onbekend. Een oorzaak zou kunnen zijn het verschil in zaakzwaarte.

[4] Zo komt dertig minuten raadkameren (vier personen) neer op twee uur extra tijd.

- De rechtbanken vinden vrijwel alle dat de werkwijze volgens het model B&S met de huidige capaciteit niet goed is op te vangen. Dat komt volgens hen neer op een uitbreiding van mensen en middelen, of het niet of selectief toepassen van het model. De belangrijkste voorwaarde voor het invoeren van het model is derhalve het waarborgen van voldoende menscapaciteit.

- Enkele rechtbanken wijzen erop dat in grotere MK-zaken de wettelijke uitspraaktermijn van veertien dagen in gevaar komt. In de rechtbank Almelo, waar men gewoonlijk een uitspraaktermijn van een week hanteert, werd deze termijn in de pilot soms overschreden. Sommige medewerkers bleken vanwege de verwachte taakverzwaring weinig enthousiast over het project. Dit verdient aandacht in een eventueel vervolg.

3.2 Resultaten Gerechtshof Arnhem

- De raadsheren en de griffiers vinden het model B&S voldoende duidelijk om op basis daarvan de arresten te wijzen.

- De betrokkenen in de strafsector van het hof verschillen van mening over de vraag of de voorbereiding van zaken anders is. Er is een groep die spreekt over niet of nauwelijks verschil en er is een groep die spreekt van een substantieel verschil in werkwijze. Waarschijnlijk hebben deze groepen met verschillende soorten zaken te maken gehad. Wat betreft de werkwijze in de raadkamer is er sprake van een enigszins tot substantieel verschil. Consensus bestaat er over de opvatting dat het concipiëren van arresten substantieel verschilt.

- Men is van mening dat het B&S-model structureel een aanzienlijk extra tijdsbeslag legt. Waar voorheen veel zaken routinematig konden worden afgedaan met standaard bouwstenen, moet nu in raadkamer en tijdens het concipiëren steeds worden overwogen welke bewijsmiddelen overtuigend kunnen worden gebruikt. De ervaring is dat raadsheren in het algemeen niet toekomen aan het schrijven van deze overwegingen, zodat secretarissen hierin het meeste werk doen. Het extra tijdsbeslag komt volgens een voorzichtige schatting uit op 20%.

- Het oordeel over de kwaliteitsverbetering lijkt op dat van de rechtbanken.
  - de interne controlefunctie is enigszins verbeterd
  - de weergave van de discussie ter zitting vormt enigszins een verbetering
  - de weergave van de discussie raadkamer vormt enigszins een verbetering
  - een substantiële verbetering vormt de explicitering naar derden.

Eindrapport Pilot PROMIS

Kortom men vindt dat de werkwijze leidt tot een verbetering, die past in deze tijd, waarin zichtbare zorgvuldigheid van de rechter wordt verwacht.

- Evenals de rechtbanken vindt het hof dat bij invoering van het model B&S rekening moet worden gehouden met extra tijdsbeslag. De leiding zal dan voor extra middelen moeten zorgen. Suggesties die men geeft zijn een selectieve toepassing van het model, bijvoorbeeld niet voor bulkzaken en/of een verlenging van de uitspraaktermijn voor complexe zaken.

---

4. Evaluatie door professionele procespartijen

4.1 Inleiding

Op initiatief van de toetsingscommissie is door bureau Prisma ook onderzocht hoe de PROMIS werkwijze door advocaten en officieren van justitie werd ervaren. Dit onderzoek is, mede door de beperkte tijd, uitsluitend gedaan met betrekking tot rechtbankvonnissen. Aan de direct betrokkenen (advocaten en officieren van justitie) is gevraagd wat zij van het project vinden en of naar hun oordeel de PROMIS vonnissen een verbetering zijn ten opzichte van de vonnissen ‘oude stijl’.

4.2 Onderzoeksmethode en respons

Door Prisma is een vragenlijst opgesteld die met een afschrift van het betreffende vonnis aan de bij de zaak betrokken advocaat en officier van justitie is verzonden.

Er zijn 139 vragenlijsten uitgezet onder de advocaten en officieren van justitie die in de periode april – juli 2004 PROMIS vonnissen hebben ontvangen. Per respondent werden maximaal vijf vonnissen meegezonden. De respons is met 69 ingevulde vragenlijsten (50%) voor dit soort onderzoek goed. 38 Advocaten en 27 officieren hebben gerespondeerd, vier respondenten gaven hun functie niet op. De respons is redelijk evenredig verdeeld over de vijf rechtbanken, waarbij de grotere rechtbanken een iets groter deel van de respons voor hun rekening nemen.
Het onderzoek bevatte de volgende onderwerpen
- inzicht in de bewezenverklaring
- inzicht in de strafmaatmotivering
- uitschrijven van de bewijsmiddelen
- effecten van PROMIS
- voor- en nadelen, verbetersuggesties.

4.3 Resultaten

In de resultaten hieronder zijn, omwille van de leesbaarheid, de percentages met betrekking tot de antwoorden 'enigszins' en 'geheel' veelal bijeengenomen.

Bewezenverklaring

De meerderheid van de respondenten (77%) vindt de motivering van de bewezenverklaring in PROMIS vonnissen een verbetering ten opzichte van de gebruikelijke wijze van motiveren. Een 45% vindt de motivering van de bewezenverklaring *geheel* een verbetering, 32% vindt het *enigszins* een verbetering.
Van de respondenten vindt 93% dat de motivering inzicht geeft in de gedachtegang van de rechtbank ten aanzien van de bewezenverklaring. De respondenten antwoorden verdeeld op de vraag of het vonnis inzicht geeft in de door het OM en raadslieden gebezigde argumenten ten aanzien van de bewezenverklaring. Advocaten vinden iets vaker (47%) dan officieren (34%) dat het vonnis inzicht geeft in de door hen gebezigde argumentatie. Bij deze resultaten moet worden opgemerkt dat de respondenten lang niet in alle gevallen een duidelijke verbetering kónden signaleren, omdat veel vonnissen (PROMIS kaal en PROMIS kort) geen of nauwelijks meer motivering (behoefden te) bevatten dan de traditionele.

Strafmaat en strafmaatmotivering

Een 82% van de respondenten vindt dat het vonnis inzicht geeft in het oordeel van de rechtbank ten aanzien van de opgelegde strafsoort en strafmaat. Een kleiner percentage (54%) dan bij de bewezenverklaring ziet in de PROMIS motivering ook een verbetering ten opzichte van de oude werkwijze. Voor 22% is het daarbij *geheel* een verbetering, voor 32% *enigszins*.

Respondenten vinden dat het PROMIS vonnis verhoudingsgewijs minder inzicht geeft in het oordeel van de rechtbank over de argumenten van de verdediging betreffende de straf en strafmaat dan dat het gaf ten aanzien van hun argumenten betreffende de bewezenverklaring. Ook in absolute zin is men kritisch over de strafmotivering in de PROMIS vonnissen. Zo vindt slechts 20% van de officieren van justitie dat het vonnis inzicht geeft in het oordeel van de rechtbank ten aanzien van de argumenten van de verdediging. Wat de behandeling van de argumenten van het OM betreft, ziet men nauwelijks verschil tussen de motiveringen van bewezenverklaring en strafmaat.

Eindrapport Pilot PROMIS

Uitschrijven van de bewijsmiddelen

Een 38% van de respondenten vindt het bezwaarlijk dat de bewijsmiddelen niet zijn uitgeschreven. Hier is echter een groot verschil zichtbaar tussen advocaten en officieren: 60% van de advocaten vindt dit bezwaarlijk (37% *enigszins*, 23% *geheel*), versus 8% van de officieren (4% enigszins, 4% geheel). Dit punt betreft het enige significante verschil in beantwoording tussen beide groepen professionals.

Effecten`

De meeste respondenten (50% *enigszins*, 21% *geheel*) vinden dat de nieuwe wijze van motiveren het gemakkelijker maakt de beslissing van de rechtbank uit te leggen aan anderen (cliënt, hoofdofficier of andere belanghebbenden). Slechts 8% vindt van niet. Een aanzienlijk deel van de respondenten (43%) geeft tevens aan dat de wijze van motiveren in PROMIS vonnissen hun beslissing om al dan niet in appèl te gaan heeft beïnvloed. Echter, eveneens een aanzienlijk deel (34%) zegt dat hun beslissing om al dan niet in appèl te gaan *geheel niet* is beïnvloed door de nieuwe wijze van motiveren.

Correlatie-analyse lijkt te bevestigen wat respondenten hierover zeggen. Er is een statistisch significante correlatie (N.B. dit impliceert niet *per se* ook een noodzakelijk verband) tussen het al dan niet in appèl gaan (gedrag) enerzijds en de mate waarin de motivering inzicht geeft in de gedachtegang t.a.v. de bewezenverklaring en het oordeel t.a.v. de strafsoort en strafmaat (waardering) anderzijds. Er is derhalve samenhang tussen het oordeel over de strafmotivering en het appèlgedrag. Opnieuw, deze samenhang geldt niet voor alle respondenten, maar wel voor een aanzienlijk deel van hen.

Voor- en nadelen

De meeste respondenten zien vooral voordelen in de nieuwe werkwijze. Kritische noten betreffen enkele, volgens respondenten nog onvoldoende uitgewerkte, motiveringen van de strafsoort en strafmaat, of het risico van standaardmotiveringen. Een klein aantal respondenten geeft aan dat men nauwelijks verschil met de gebruikelijke wijze van motiveren waarneemt.

De respondenten noemen vaak de volgende voordelen:
- de motiveringen helpen in het maken van de keuze om al dan niet in hoger beroep te gaan, omdat de overwegingen van de rechtbank duidelijker zijn dan gebruikelijk
- kennis nemen van de motivering is van belang voor de argumentatie in appèl, evt. ook in andere zaken

- het vonnis/de gedachtegang van de rechtbank is beter aan de cliënt uit te leggen / beter door de cliënt te begrijpen en maakt het daarom vaak meer acceptabel. Sommigen vinden dat het taalgebruik erop vooruit is gegaan.

Meer dan 60% procent van de respondenten vindt dat de nieuwe wijze van motiveren definitief dient te worden ingevoerd.[5] Respondenten wijzen er daarbij naast de hiervoor reeds genoemde voordelen ook op dat de nieuwe werkwijze huns inziens meer recht doet aan de motiveringsplicht van de rechter.

Verbetersuggesties

De door respondenten (zowel advocaten als officieren) gedane verbetersuggesties betreffen:

- de rechtbank zou de eis en het standpunt van de verdediging in het vonnis moeten opnemen, en het vonnis dient het oordeel te bevatten van de rechtbank hierover in relatie tot de bewezenverklaring en strafmaat. Met andere woorden: men wil weten of en welke standpunten door de rechtbank zijn meegewogen bij de totstandkoming van de uitspraak
- de strafmaat kan vaak nog beter gemotiveerd worden. Men doet daarbij de suggestie zich zo veel mogelijk van standaardformuleringen te onthouden.

[5] 7% is daar tegen en de overige respondenten antwoorden neutraal

Eindrapport Pilot PROMIS

5. Evaluatie door de PROMIS toetsingscommissie

5.1 Inleiding

Aan de PROMIS toetsingscommissie[6] is gevraagd de tijdens de pilot geproduceerde PROMIS vonnissen en arresten inhoudelijk te vergelijken met de vonnissen en arresten 'oude stijl' en daarbij aan te geven of er naar haar mening sprake is van een verbetering. Ook is haar verzocht eventuele verbeterpunten aan te dragen.

De toetsingscommissie constateert in meer algemene zin dat de rechter de laatste jaren steeds vaker onder vuur komen is komen te liggen, niet alleen in de media, maar ook in de politiek. Deze kritiek is in essentie te herleiden tot twee soorten verwijten. Allereerst is er de veronderstelling dat de rechter criminelen niet hard genoeg aanpakt. Ze zouden ten onrechte worden vrijgesproken of te licht worden bestraft. Daarnaast is er in voorkomende gevallen ook kritiek op veronderstelde onterechte veroordelingen. Dan heet het dat een blunderend OM de verkeerde dader heeft gepakt en dat de rechter er vervolgens ook nog is ingetrapt. In al die gevallen staat het gezag van de rechtspraak ter discussie en wordt twijfel gezaaid over de kwaliteit van de rechtsstaat.

De commissie geeft aan dat de belangrijkste bijdrage die de rechter aan de communicatie kan leveren ligt besloten in zijn vonnis. Daarmee beschikt hij over een machtig instrument om te laten zien dat we in een rechtsstaat leven waarin willekeur naar vermogen wordt bestreden. PROMIS heeft als inzet zichtbaar te maken hoe dit instrument effectief (of: effectiever) kan worden ingezet. De toetsingscommissie definieert het doel van PROMIS dan ook als: 'het komen tot een betere communicatie tussen de strafrechter, betrokkenen en de samenleving als geheel'.

De motiveringseisen die de PROMIS werkwijze stelt, gaan naar het oordeel van de toetsingscommissie verder dan de motiveringsvereisten die de wet sedert 1 januari 2005[7] stelt. De nieuwe wet verplicht de rechter immers slechts tot een nadere motivering voor zover de beslissing afwijkt van door de partijen *uitdrukkelijk onderbouwde standpunten*.

[6] De commissie bestond uit: prof. mr. J.W. Fokkens, plv. procureur-generaal bij de Hoge Raad, drs. Breedveld, journalist dagblad Trouw, prof mr. G. Knigge, hoogleraar straf- en strafprocesrecht Universiteit Groningen, prof. mr. G.G.J. Knoops, advocaat te Amsterdam en hoogleraar internationaal strafrecht Universiteit Utrecht, mr. R.C. Langeler, advocaat-generaal bij het Gerechtshof Arnhem, mr. N.A.M. Schipper, president van het gerechtshof Amsterdam. Het secretariaat van de commissie is verzorgd door: mr. N. Vrijman, medewerker bij het wetenschappelijk bureau van de Hoge Raad der Nederlanden (tot 1 februari 2005) en Mr. R.W. van Zuijlen, medewerker bij het wetenschappelijk bureau van de Hoge Raad der Nederlanden (vanaf 1 februari 2005).

[7] Zie noot 2.

Ingevolge de PROMIS werkwijze moet de bewezenverklaring bij een ontkennende verdachte echter *altijd* worden onderbouwd met een motivering. Ook anderszins stelt het PROMIS model op verschillende onderdelen, zoals ten aanzien van de verantwoording van het gebruik van bepaalde bewijsmiddelen zwaardere motiveringseisen dan uit de wetswijziging van 1 januari 2005 voortvloeien.

5.2 Toetsingsmateriaal

De toetsingscommissie heeft tijdens de pilot 126 PROMIS vonnissen en 87 PROMIS arresten ontvangen en bestudeerd. De vonnissen zijn gewezen in de periode van 8 april 2004 tot en met 27 juli 2004, de arresten in de periode van 27 augustus 2004 tot en met 3 februari 2005. Wat betreft de vonnissen gaat het uitsluitend om vonnissen van de meervoudige kamer, omdat de rechters in PR-zaken vrijwel alleen aantekeningen mondeling vonnis hebben ingestuurd, waarin geen motiveringen voorkomen.

5.3 Bevindingen van de toetsingscommissie

5.3.1 Bewijsmotivering

Aantallen: kaal, kort en uitgebreid

Van de 126 PROMIS vonnissen zijn er 43 kaal (verdachte bekent, geen verweer), 54 kort (verdachte ontkent [deels], geen specifieke betwisting bewijsmateriaal), 14 uitgebreid (verdachte ontkent, betwisting bewijsmateriaal) en 15 anders (onder meer vrijspraak en ontnemingszaken). Van de 87 PROMIS arresten zijn er 15 kaal, 22 kort, 26 uitgebreid en 24 anders (onder meer vrijspraak, ontnemingszaken, verdachte niet ontvankelijk, heropening onderzoek).
In een kleine meerderheid van de vonnissen is dus sprake van een (deels) ontkennende verdachte (68 [deels] ontkennende verdachten en 43 bekennende verdachten). In een kleine meerderheid van de arresten is eveneens sprake van een ontkennende verdachte (48 [deels] ontkennende verdachten tegenover 15 bekennende verdachten).

In 14 vonnissen en 26 arresten is het bewijsmateriaal betwist en diende de rechter daarom te motiveren waarom hij een specifiek bewijsmiddel al dan niet betrouwbaar (of geloofwaardig) achtte (PROMIS uitgebreid). In de gevallen waarin sprake is van een bekennende verdachte (PROMIS kaal) wordt geen extra aandacht besteed aan de bewijsmotivering. Deze vonnissen en arresten laat de commissie buiten beschouwing.

Eindrapport Pilot PROMIS

Opbouw bewijsmotiveringen

Zowel de deelnemende rechtbanken als het Arnhemse hof hanteren ieder voor zich een eigen opbouw van de bewijsmotivering. De in het projectplan opgenomen en gesuggereerde standaardopbouw[8] wordt in geen enkel geval gebruikt. In vrijwel alle gevallen was de aanduiding van de bewijsmiddelen in de vonnissen verweven met de motivering van de bewezenverklaring en/of de nadere motivering naar aanleiding van het aangevoerde. Hetzelfde geldt ten aanzien van de arresten, zij het dat het hof in veel gevallen de gebruikte bewijsmiddelen aan het begin van de (bewijs)motivering nader heeft aangeduid. In zaken waar in de motivering tevens een aanduiding van de bewijsmiddelen is verweven, leidt dit nogal eens tot een onoverzichtelijk en/of onvolledig arrest. Maar ook aan het begin van de motivering aanduiden van de bewijsmiddelen leidde niet steeds tot een duidelijker en/of vollediger arrest. Juist omdat de bewijsmiddelen niet meer worden uitgewerkt bij appèl, acht de toetsingscommissie het van belang dat de gebruikte bewijsmiddelen nauwkeurig en overzichtelijk worden aangeduid. Dit kan volgens de commissie het beste worden gewaarborgd door in het vonnis (eventueel onder een apart kopje) de bewijsmiddelen achter elkaar op te sommen en pas daarna over te gaan tot de motivering van de bewezenverklaring (incl. een samenvatting van de bewijsmiddelen). In een deel van de arresten is hier overigens reeds sprake van.

Op basis van deze bevindingen komt de commissie tot een andere opzet dan die in het oorspronkelijke projectplan was opgenomen, en beveelt de volgende opbouw van de bewijsmotivering aan:

A. bewezenverklaring
B. aanduiding bewijsmiddelen
C. (verplichte) motivering bewezenverklaring (incl. samenvatting bewijsmiddelen)
D. nadere motivering ten aanzien van het aangevoerde (incl. samenvatting standpunt verdediging en/of officier van justitie).

Wanneer er verscheidene feiten ten laste zijn gelegd, is de commissie van oordeel dat het in de regel het meest overzichtelijk is als bovenstaande opbouw per feit wordt gevolgd (dus eerst A t/m D voor feit 1 en vervolgens A t/m D voor feit 2 enz.).

[8] De standaardopbouw was als volgt: A: de wettelijk en op grond van jurisprudentie verplichte motivering, B: de motivering van de bewezenverklaring, C: de nadere motivering n.a.v. het aangevoerde, D: de conclusie, E: de aanduiding van de bewijsmiddelen)

Waardering van de bewijsmiddelen

De commissie heeft bekeken in welke mate de in schema III van het projectplan genoemde factoren en argumenten[9] bij de waardering van de bewijsmiddelen in de uitspraken voorkomen. Daarbij is gebleken dat in de PROMIS vonnissen en arresten niet al deze factoren en argumenten worden genoemd. Gelet op het betrekkelijk geringe aantal uitspraken waarin een uitgebreide motivering aan de orde was, behoeft dat overigens geen verbazing te wekken.

De meest gebruikte argumenten zijn:
- de aanwezigheid van steunbewijs[10]
- ongeloofwaardigheid/onaannemelijkheid van de verklaring van de verdachte (eventueel) gelet op overig bewijs[11]
- steun in objectieve feitelijke gegevens.[12]

De aanwezigheid van steunbewijs wordt verreweg het meest gebruikt als reden op grond waarvan de rechter een bepaald bewijsmiddel betrouwbaar acht. Ook het niet betrouwbaar of geloofwaardig achten van een verklaring van de verdachte wordt vaak onderbouwd door te wijzen op overig bewijsmateriaal. De commissie wijst er op dat het in deze gevallen vaak nodig is het gebruikte steunbewijs of overig bewijs kort samen te vatten, zodat de gedachtegang van de rechter inzichtelijk wordt gemaakt. Factoren als de relatie tussen verdachte en getuige en de 'eigen waarneming van de rechter' van de getuige tijdens het afleggen van de verklaring zijn in de beoordeelde vonnissen niet of nauwelijks gebruikt als argument voor het oordeel dat een bepaald bewijsmiddel (on)betrouwbaar is.

Inzicht in de gedachtegang van de rechter

In de gevallen waarin extra aandacht is besteed aan de bewijsmotivering, wordt in 70 van de 78 vonnissen en in 47 van de 54 arresten meer inzicht gegeven in de gedachtegang van de rechter. Op dit punt is er in de PROMIS vonnissen en -arresten duidelijk sprake van een verbetering ten opzichte van de vonnissen en arresten 'oude stijl'. Deze verbetering is het sterkst merkbaar in de arresten. Niettemin constateert de commissie enkele knelpunten.

De belangrijkste van deze knelpunten betreft het (in 13 vonnissen en 14 arresten) niet uitwerken van de bewijsmiddelen. Dit ervaart de commissie als een gemis, omdat het (voor de lezer) zo moeilijk of onmogelijk wordt om een goed beeld te krijgen van de bewijsconstructie. Er was in deze gevallen veelal ook geen samenvatting opgenomen van de bewijsmiddelen, hoewel de bewijsconstructie redelijk nauw luisterde. Volgens de commissie kan dit worden voorkomen door het kort samenvatten van de bewijsmiddelen en het op een heldere manier toelichten van de bewijsconstructie.

Een ander knelpunt betrof de constatering dat het in zeven vonnissen ondanks een nadere bewijsmotivering, onduidelijk bleef wat nu precies de twistpunten waren. Onduidelijk bleef bijvoorbeeld op welk punt verdachte ontkende/bekende. De commissie beveelt daarom aan om de nadere bewijsoverweging standaard te beginnen met een samenvatting van de standpunten van de partijen. Voorts constateert de commissie dat in enkele vonnissen en arresten de nadere bewijsoverweging inhoudelijk niet duidelijk was. Ten slotte kwam het voor dat de bewijsmotivering onduidelijk werd door een onduidelijke opbouw, bijvoorbeeld omdat niet per feit werd gemotiveerd.

Aanbevelingen

Alles overziende, verdient het naar het oordeel van de commissie aanbeveling dat:
- de gebezigde bewijsmiddelen kort in de uitspraak worden samengevat
- de standpunten van de partijen in de uitspraak worden samengevat en wel aan het begin van de nadere bewijsoverweging
- de bewezenverklaring in de uitspraak per feit wordt gemotiveerd volgens de hiervoor aanbevolen opbouw (A t/m D).

Eindoordeel omtrent de bewijsmotivering

De commissie is positief over de bewijsmotivering in de PROMIS vonnissen en arresten. De criteria die in het projectplan worden genoemd, worden in de vonnissen en arresten grotendeels aangehouden. De winst lijkt vooral te worden geboekt in zaken die vanwege een verweer of een ander serieus bewijsprobleem tot een uitgebreide nadere motivering aanleiding gaven. In die categorie geeft deze wijze van motiveren aanmerkelijk meer inzicht in de gedachtegang van de rechter dan de traditionele wijze van motiveren. Dat daarbij in eerste aanleg de bewijsmiddelen ontbreken is vanuit de begrijpelijkheid van de motivering bezien meestal geen bezwaar, indien de inhoud van de bewijsmiddelen kort wordt samengevat.

Ook de motivering omtrent de betrouwbaarheid van de bewijsmiddelen is een duidelijk winstpunt. In de gevallen waarin wordt aangegeven waarom bepaald bewijsmateriaal al dan niet betrouwbaar is geacht, wordt dit meestal onderbouwd door te wijzen op steunbewijs of (in geval van onbetrouwbaarheid) overig bewijs waaruit volgt dat het bewijsmateriaal juist niet betrouwbaar is. De commissie wijst er op dat het in deze gevallen vaak nodig is het gebruikte steunbewijs c.q. overig bewijs kort samen te vatten, opdat de gedachtegang van de rechter inzichtelijk wordt gemaakt.

9 Het betreft hier een zevental factoren en argumenten die de betrouwbaarheid en/of de geloofwaardigheid van een bewijsmiddel (bijvoorbeeld de getuigenverklaring of de verklaring van de verdachte) betreffen.
10 Ongeveer 20 keer in de vonnissen en 35 keer in de arresten.
11 Ongeveer 9 keer in de vonnissen en 10 keer in de arresten.
12 Ongeveer 4 keer in de vonnissen en 10 in de arresten.

Eindrapport Pilot PROMIS

5.3.2. Motivering bij (deel)vrijspraak

Ingevolge het projectplan zouden ook algehele en deelvrijspraken uitvoeriger gemotiveerd moeten worden dan voorheen.

In 4 vonnissen en 10 arresten was er sprake van een algehele vrijspraak. In 3 van de 4 vonnissen en in 9 van de 10 arresten is de vrijspraak door rechtbank of hof toegelicht op een wijze die de aan de vrijspraak ten grondslag liggende gedachtegang duidelijk maakt. Omdat de indruk bestaat dat de laatste tijd vrijspraken al uitgebreider worden gemotiveerd dan vroeger gebruikelijk was, is het lastig om te beoordelen of hier sprake is van een duidelijke verbetering ten opzichte van de algemeen gangbare praktijk.

In 29 vonnissen en 17 arresten was er sprake van een deelvrijspraak. In de meeste gevallen waarin de deelvrijspraak is gemotiveerd (in 18 vonnissen en 13 arresten) droeg deze motivering naar het oordeel van de commissie bij aan de begrijpelijkheid en de duidelijkheid van het vonnis of arrest.

De commissie heeft ook geconstateerd dat de motivering van deelvrijspraken nogal eens (in 11 vonnissen en 4 arresten) achterwege wordt gelaten. Dit kan bezwaarlijk zijn wanneer de deelvrijspraak een wezenlijk onderdeel van de tenlastelegging betreft dat van invloed is op het aantal bewezenverklaarde feiten, de kwalificatie van het bewezenverklaarde of de strafoplegging. Het is echter moeilijk hier een conclusie aan te verbinden, aangezien de commissie alleen kennis heeft genomen van de vonnissen en arresten en niet van bijvoorbeeld de standpunten van de verdediging en het OM. Wanneer het OM stelt dat een deel van de tenlastelegging niet bewezen kan worden verklaard en daarvoor vrijspraak dient te volgen, is het achterwege laten van een motivering daarvan minder bezwaarlijk.

Wat de opbouw van het vonnis betreft hangt het van de tenlastelegging af of de deelvrijspraak van invloed is op de bewijsmotivering en de opbouw daarvan. Wanneer meer feiten ten laste zijn gelegd en er wordt bij voorbeeld van feit 1 vrijgesproken, dan kan de deelvrijspraak voorafgaan aan de motivering van de bewezenverklaring, die per feit wordt gemotiveerd (zie eerder voorstel voor opbouw van de bewijsmotivering).
Een deelvrijspraak kan echter ook nauw verbonden zijn met de bewijsmotivering van het bewezenverklaarde. Wanneer het bij voorbeeld een primair-subsidiair-tenlastelegging betreft, kan de deelvrijspraak van het primair tenlastegelegde zo sterk verweven zijn met de bewijsmotivering van het bewezenverklaarde subsidiair tenlastegelegde dat deze opbouw niet geheel gevolgd kan worden. In een dergelijk geval zullen nadere motivering van deelvrijspraak en bewezenverklaring vaak een geheel vormen.

5.3.3. Strafmotivering

Aantallen

Van de 126 PROMIS vonnissen bevatten er 111 een strafmotivering.
Deze is ten opzichte van strafmotiveringen in vonnissen ‘oude stijl’ in:
- 21 gevallen duidelijk uitgebreid (in 16 gevallen betrof het een vonnis van de rechtbank Utrecht)
- 75 gevallen wel aangepast, maar de uitbreiding was minimaal
- 15 gevallen niet of vrijwel niet uitgebreid.

Van de 87 PROMIS arresten bevatten er 68 een strafmotivering.
Deze is ten opzichte van strafmotiveringen in arresten ‘oude stijl’ in:
- 12 gevallen duidelijk uitgebreid
- 25 gevallen wel aangepast, maar de uitbreiding was minimaal
- 31 gevallen niet of vrijwel niet uitgebreid.

Opbouw strafmotiveringen

In het projectplan is geen standaardopbouw gegeven voor de strafmotiveringen, maar is in schema IV (zie bijlage) een reminder opgenomen. Uit genoemd schema volgt dat in de strafmotiveringen – indien van toepassing – aandacht moet worden besteed aan de volgende aspecten:
1) algemene aspecten
2) beschrijving van de feiten
3) impact van het feit (algemene en objectieve factoren)
4) persoonlijke omstandigheden van de verdachte (subjectieve factoren)
5) overige overwegingen in de strafmotivering.

Ad 1. Algemene aspecten

In het projectplan worden als voorbeelden van vragen die bij de invulling van de strafmotivering van een PROMIS vonnis een rol zouden kunnen spelen onder meer genoemd:
- is er sprake van een ‘standaard geval’ dan wel van bijzondere omstandigheden die tot een afwijkende beoordeling leiden?
- wat is de eis in soortgelijke zaken en welke straf wordt in soortgelijke zaken opgelegd? (het hof dient ook de straf die in eerste aanleg is opgelegd te vermelden).

De commissie vindt dat behalve de eventuele beantwoording van deze vragen in ieder geval de eis en het standpunt van de verdediging in de uitspraak vermeld dienen te worden. Dit wordt nog vaak achterwege gelaten[13]. De straf die in soortgelijke zaken pleegt te worden opgelegd is in geen van de gevallen vermeld. Dit is opmerkelijk, omdat deze vermelding in het projectplan nadrukkelijk wordt genoemd als aandachtspunt. Op dit punt heeft het project op het eerste gezicht niet gebracht wat de projectgroep voor ogen stond.

Uit de door de commissie bestudeerde arresten blijkt dat er bij de rechter kennelijk grote aarzelingen zijn om deze factor in de strafmotivering te expliciteren. Mogelijk is er onvoldoende overeenstemming over de wijze waarop inmiddels geformuleerde oriëntatiepunten bij de straftoemeting moeten worden gehanteerd en hun verhouding tot de door het OM gehanteerde richtlijnen ten aanzien van de eis ter terechtzitting en voor strafvordering in meer algemene zin. De commissie vindt dat zij hierover geen uitspraak moet doen.

Ad 2. Beschrijving van de feiten

Volgens het projectplan is het de bedoeling dat in de strafmotivering een korte, leesbare beschrijving van de (bewezenverklaarde) feiten wordt opgenomen. In 89 vonnissen en 43 arresten is aan dit vereiste voldaan, in 22 vonnissen en 25 arresten niet. Over het algemeen zijn de beschrijvingen van de feiten helder en dragen zij bij aan de begrijpelijkheid van de strafoplegging en het vonnis in zijn geheel.

Ad 3. en 4. Objectieve en subjectieve factoren[14]

In de meeste vonnissen en arresten worden objectieve en subjectieve factoren genoemd die bij de concrete straftoemeting een rol hebben gespeeld.

De volgende *objectieve* factoren zijn het meest gebruikt:
- verdriet, pijn, angst, overlast slachtoffers (ongeveer 45 keer)
- onveiligheid/onrust samenleving (ongeveer 32 keer)
- volksgezondheid (ongeveer 22 keer)
- omvang/duur/ernst van het delict (ongeveer 22 keer).

[13] In 87 vonnissen en 28 arresten is de eis in de strafmotivering vermeld; in 24 vonnissen en 40 arresten niet. Het standpunt van de verdediging is in 8 vonnissen en 3 arresten genoemd; in 103 vonnissen en 65 arresten niet. De straf die in eerste aanleg is opgelegd is in 27 arresten genoemd; in 41 arresten is die straf niet genoemd.

[14] Bij objectieve factoren betreft het feitgerelateerde factoren, dat wil zeggen feiten en omstandigheden die de ernst en de impact van het feit betreffen. Bij subjectieve factoren betreft het verdachtegerelateerde factoren, dat wil zeggen feiten en omstandigheden die de persoon of de persoonlijke omstandigheden van de verdachte betreffen.

Eindrapport Pilot PROMIS

De volgende *subjectieve* factoren zijn het meest gebruikt:
- documentatie (ongeveer 69 keer)
- advies deskundigen (ongeveer 45 keer)
- wel/geen recidive(gevaar) (ongeveer 37 keer)
- houding verdachte, wel/geen schuldbesef (ongeveer 28 keer)
- blanco strafblad, geen relevante documentatie (ongeveer 24 keer)
- motief (ongeveer 23 keer)
- situatie, cultuur, karakter verdachte (ongeveer 21 keer).

In de arresten komt de factor ‘draagkracht’ op de tweede plaats, terwijl deze in de vonnissen in het geheel niet is gebruikt. Bovendien komt in de arresten een aantal keer de factor ‘persoon van de verdachte’ voor terwijl in het arrest niet wordt aangegeven waar het dan om gaat.

Ad 5. Overige overwegingen in de strafmotivering

Naast de verwerping van bepaalde strafmaatverweren en wettelijk of jurisprudentieel verplichte motiveringen - bijvoorbeeld wanneer een zwaardere straf wordt opgelegd dan geëist - zal in de strafmotivering soms ook de keuze voor een bepaalde straf(soort), bij voorbeeld het opleggen van een voorwaardelijke straf, moeten worden toegelicht. Dit zal de begrijpelijkheid en de aanvaardbaarheid van het vonnis ten goede komen.

De commissie is de volgende ‘overige overwegingen’ tegengekomen:
- toelichting op het al dan niet opleggen van een voorwaardelijke straf (in twaalf vonnissen en twee arresten)
- toelichting op het al dan niet volgen van het deskundigenadvies (in vijf vonnissen)
- toelichting op de oplegging van een TBS-maatregel (in drie vonnissen).

Beoordeling

Al met al is er ten aanzien van de *straf*motivering volgens de commissie minder verschil met de vonnissen ‘oude stijl’ dan bij de bewijsmotivering. Slechts in 21 vonnissen en 12 arresten was er sprake van een duidelijke uitbreiding van de strafmotivering. Deze bevinding is vergelijkbaar met de mening van advocaten en officieren van justitie.
Over het algemeen wordt er nog te weinig aandacht besteed aan het standpunt van de verdediging - dit werd slechts in acht vonnissen en drie arresten vermeld. De eis van de officier van justitie is meestal wel in het vonnis of arrest opgenomen. Vaak wordt de eis aan het begin van het vonnis vermeld, terwijl in hoger beroep in veel gevallen de

vordering van de advocaat-generaal aan het arrest is gehecht. Volgens de commissie is het aan te bevelen de eis en het standpunt van de verdediging in de strafmotivering weer te geven. Het bezwaar van het niet noemen van de eis in de strafmotivering is dat het de leesbaarheid van de strafmotivering vermindert. Indien de beslissing van de rechter substantieel afwijkt van een van deze standpunten, zal dit in de strafmotivering moeten worden toegelicht. Sedert 1 januari 2005 verplicht overigens ook artikel 359, tweede lid Sv daartoe. In de meeste gevallen waarin dit aan de orde was ontbrak echter een dergelijke nadere motivering.

Positief is dat in een groot aantal vonnissen en arresten (respectievelijk 89 en 43) een goed leesbare beschrijving wordt gegeven van het feit (de bewezenverklaring wordt in de strafmotivering als het ware herhaald in duidelijke bewoordingen), hetgeen het gehele vonnis begrijpelijker en beter leesbaar maakt.

5.4. Slotbeschouwing

De commissie komt tot de slotsom dat er vanuit de kwaliteit van de vonnissen en arresten bezien alle reden is het experiment een vervolg te geven. De nieuwe wijze van motiveren waarvan in het project sprake is, vormt in alle opzichten een verbetering. Het enige inhoudelijke minpunt, het niet uitwerken van de bewijsmiddelen kan grotendeels worden gecompenseerd door middel van het opnemen in de uitspraak van een samenvatting van de bewijsmiddelen. Voorts zou men bij het eventueel ontwikkelen van een landelijk model voor strafvonnissen en arresten met de ervaringen en uitkomsten van dit project rekening moeten houden.

Hoewel ook de strafmotivering duidelijk is verbeterd, is daar minder winst geboekt dan bij de bewijsmotivering. Ook het onderzoek onder professionele procespartijen wijst in die richting. Dit hangt ongetwijfeld samen met de omstandigheid dat het eenvoudiger is om uit te leggen waarom een betwiste verklaring geloofwaardig wordt geacht, dan te beargumenteren waarom een bepaalde straf passend is. Straffen zijn immers zelden dwingend te beargumenteren; het strafrecht is geen exacte wetenschap. Dit wordt ook geïllustreerd door de op- en neerwaartse bewegingen in de tijd van de straftoemeting. Een ander maatschappelijk klimaat leidt tot andere straffen. Dat neemt niet weg dat hier naar het oordeel van de commissie nog winst valt te behalen. Met name door een systematischer opzet van de strafmotivering en door in voorkomende gevallen duidelijker te motiveren waarom in aanzienlijke mate wordt afgeweken van de eis van de officier van

Eindrapport Pilot PROMIS

justitie of het standpunt van de verdediging zou nog veel verbeterd kunnen worden. Op dit punt is de doelstelling van het project niet volledig gerealiseerd.

De commissie heeft ook onderzocht welke bezwaren er aan de voorgestelde werkwijze zouden kleven. Denkbaar was bijvoorbeeld dat de uitgebreidere motiveringen zouden leiden tot overwegingen waar met name de cassatierechter – vanwege onder meer interne strijdigheden – wel eens de staf over zou kunnen breken. Van dergelijke bezwaren is echter niet gebleken.

Tenslotte achtte de commissie het minder wenselijk dat de tenlastelegging, bewezenverklaring en vordering van het openbaar ministerie niet worden opgenomen in de gewone tekst van het vonnis of arrest. Niet zelden wordt volstaan met een verwijzing naar het betreffende processtuk, dat dan aan het vonnis is gehecht. Bedacht moet worden dat indien uitspraken worden gepubliceerd dit thans meestal langs elektronische weg gebeurt. De inhoud van aangehechte stukken valt dan weg.

Bijlage
Schema's voor bewijs- en strafmotivering uit het model B&S

Schema I: Bewijsmotivering en vrijspraakmotivering

A. Wettelijke en jurisprudentiële verplichte motivering (niet volledig):
- het gebruik van een verklaring van een bedreigde getuige
- Meer- en Vaart-verweren
- pseudo-kwalificatieverweren (Dakdekkerverweer)
- verweer onrechtmatigheid bewijs
- verweer betrouwbaarheid verklaring van anonieme en kroongetuigen
- gemotiveerde betwisting van een deskundigenrapport.

B. Motivering bewezenverklaring.

C. Nadere motivering naar aanleiding van het door de procesdeelnemers aangevoerde.

D. Conclusie(s) op grond van de vorenstaande overwegingen.

E. Aanduiding van de bewijsmiddelen.

Schema II: Indicaties van nadere bewijsmotivering

- het (deels) ontkennen (van de opzet) door verdachte
- het gebruik van voorwaardelijk opzet
- tegenstrijdigheid tussen verschillende (getuigen)verklaringen of interne tegenstrijdigheid van een verklaring
- de aanwezigheid van ontlastende verklaringen of ander ontlastend materiaal
- het gebruik van ingetrokken (getuigen)verklaringen
- bestrijding van de betrouwbaarheid van de getuigenverklaring
- het gebruik maken van schakelbewijs
- een uitgebreide discussie in raadkamer.

Contra-indicaties voor een nadere bewijsmotivering:
- het erkennen van de feiten
- indien de verdachte ter terechtzitting van het hof aangeeft dat het een strafmaatappel betreft
- een verstekbehandeling
- indien er geen bewijsverweer wordt gevoerd.

Schema III: Factoren van belang voor de waardering van de bewijsmiddelen

- de verklaring vindt steun in objectieve feitelijke gegevens, gegevens waarvan de betreffende getuige niet op de hoogte kan zijn geweest
- de aanwezigheid van ander steunbewijs
- de consistentie van de verklaring en de vaststaande waarheidsgetrouwheid van andere delen van de verklaring of andere verklaringen van de betreffende getuige
- de relatie tussen de getuige (onafhankelijkheid) en verdachte
- het moment van het afleggen van de verklaring
- de mogelijkheid van contact van de getuige met anderen en/of verdachte voorafgaand aan het afleggen van de verklaring
- de eigen waarneming van de rechter van de getuige tijdens het afleggen van de verklaring.

Schema IV. Straf- en maatregelmotivering

Algemene aspecten die – bij PROMIS – een rol spelen:
- is er sprake van een 'standaard geval' of zijn er bijzondere omstandigheden die tot een afwijkende beoordeling leiden
- de eis en eventueel de straf die in soortgelijke zaken wordt opgelegd *Hof:* ook de straf in eerste aanleg wordt vermeld. Indien de eerste rechter of de officier van justitie daarbij is uitgegaan van meer / minder strafbare feiten of andere kwalificaties, wordt dit vermeld.

Beschrijving van de feiten:
Een korte leesbare beschrijving van de begane feiten.

Impact van het feit (algemene en specifieke objectieve factoren):
- normhandhaving
- het beschermde rechtsgoed, bijvoorbeeld veiligheid (bij brandstichting, verkeer), (potentiële) gevaar voor de volksgezondheid en het milieu, de lichamelijke integriteit van slachtoffers
- (omvang van) het letsel, de schade, de reeds/nog niet betaalde schadevergoeding
- verdriet, pijn, angst bij (potentiële) slachtoffers en familie c.q. nabestaanden
- inbreuk op de privacy
- de schending van vertrouwen
- het gevoel van onveiligheid in de samenleving
- schending redelijke termijn
- vormverzuimen in het voorbereidend onderzoek.

Schema IV. Straf- en maatregelmotivering (vervolg)

Persoonlijke omstandigheden van verdachte (subjectieve factoren):
- leeftijd van de verdachte (relatief jong, oud)
- het motief
- de lichamelijke en geestelijke gezondheid, de mate van toerekeningsvatbaarheid
- recidive gevaar, documentatie
- proceshouding, schuldbesef, berouw
- gevolgen van het tijdsverloop voor verdachte
- de over verdachte uitgebrachte rapportage en reden waarom de geadviseerde behandeling wel of niet wordt opgelegd
- een reëel strafmaatverweer
- een uitdrukkelijk verweer tegen een bepaalde strafsoort of een uitdrukkelijk verzoek om een bepaalde strafsoort
- executieproblematiek (bijvoorbeeld: WS voor een naar het buitenland vertrokken verdachte)
- bij oplegging TBS met voorwaarden; plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis.

Contra-indicaties voor een nadere strafmotivering zijn:
- referte door de verdediging; dit zou dan uit het vonnis moeten blijken
- ter zitting is grote overeenstemming over de op te leggen straf tussen verdediging, OM en rechter, bijvoorbeeld: verdachte stemt in met een bepaalde door OM geëiste straf of bijzondere voorwaarde
- geen specifieke strafmaatverweren zijn gevoerd; bij verstek (alleen natuurlijk wel weer motiveren als wordt afgeweken van de eis of er slachtoffers zijn).

Projectgroep

Gemandateerd opdrachtgever	mr. H. Abbink (Hof Arnhem)
Projectleider	mr. J.A. Coster van Voorhout (Hof Arnhem)
Projectsecretaris	mw. mr. S.G.M. Schellekens (Hof Arnhem)
Projectmedewerker	mr. J.J.H. van Laethem (Hof Arnhem)
Leden projectgroep	mr. Y.A.J.M. van Kuijck (Hof Arnhem)
	mr. L.T. Vogel (Rechtbank Almelo)
	mr. B.P.R.A.M. van der Pol (Rechtbank Arnhem)
	(mr. R. van Acht)[1]
	mw. mr. M.J. Smit (Rechtbank Utrecht)
	mr. F. van Beuge (Rechtbank Zutphen)
	(mr. H.W. van Harreveld)
	mr. G.H. Meijer (Rechtbank Zwolle-Lelystad)
	(mr. H. Heins)
Adviseurs Raad voor de rechtspraak	mr. W.H.J. Stemker Köster
	(mr. A. Kuijer)
	(mr. F.C. Lauwaars)

[1] De tussen haakjes geplaatste personen hebben, gedurende de loop van het project, de daarvoor vermelde personen vervangen.

Project PROMIS

per adres Gerechtshof Arnhem
mevrouw mr S.G.M. Schellekens
Postbus 9030
6800 EM Arnhem

26 mei 2005